

Kendilik Psikolojisi Kuramına Göre Kendilik Bozuklukları: Bir Olgu Sunumu

Dr. Zden TERBAŞ¹

ÖZET

Amaç: Bu olgu sunumunda, kendilik bozukluklarının sınıflandırılması ve kendilik patolojisi sendromları gözden geçirilmiştir. Narsisistik kişilik bozukluğu bulunan bir erkek hastanın (Bay R) kendilik yapısı tanımlanmış, aynı zamanda, psikoterapi sürecindeki aktarım ve karşı aktarım dinamikleri tartışılmıştır. Kendilik psikolojisine göre kendilik bozukluğu kümesi beş altı gruba ayrılır: Psikozlar, sınır durumlar, şizoid ve paranoid kişilikler, narsisistik davranış bozuklukları ve narsisistik kişilik bozuklukları. Çocukluk dönemindeki, kendilik nesnelerinin eşduyumlu yanıtlarındaki yetersizlikten kaynaklanan kendilik patolojisi sendromları, yeterince uyarılmamış kendilik, parçalanmış kendilik, aşırı uyarılmış kendilik ve aşırı yüklenmiş kendilik olmak üzere dört grupta sınıflandırılmaktadır.

Otuzlu yaşlarında olan Bay R, bir bankada çalışan, ailesiyle birlikte yaşayan, bekar bir erkektir. Bay R'nin kendisini cansız ve sıkıcı olarak tanımlaması, boşluk duygularıyla ilgili yakınmaları, bütünlüğünü kaybetme korkusu ve sağlığıyla ilgili bazı hipokondriyak endişeleri nedeniyle, Bay R'nin hem yeterince uyarılmamış, hem de parçalanmış bir kendiliğinin bulunduğu düşünülebilir. Psikoterapi sürecinin ilk altı ayında, ölküleştirici aktarım belirgindi. Bay R terapistini güçlü, yetenekli bir kişi, hatta bir kurtarıcı olarak algıliyordu. Karşı aktarımda "kurtarıcı baba imgesi" etkinleşti. Bay R'nin annesi ve babasıyla ilişkili çocukluk anılarının, aktarım-karşı aktarım ilişkisinde tekrarladığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kendilik psikolojisi, narsisistik kişilik bozukluğu, psikanalitik terapi

SUMMARY: Disorders of the Self According to Self-Psychological Theory: A Case Presentation

Objective: In this case report the classification of self-disorders and syndromes of self-pathology are reviewed. The self-structure of a male patient (Mr. R), who has a narcissistic personality, is defined, and the dynamics of the transference and countertransference in the psychotherapy process are discussed. According to self-psychology, the cluster of the self-disorder is divided into five subgroups: psychoses, borderline states, schizoid and paranoid personalities, narcissistic behavioural disorders, and narcissistic personality disorders. The syndromes of self-pathology, which arise as a consequence of a lack of empathy on the part of the self-objects in childhood, are classified into four groups: understimulated self, fragmenting self, overstimulated self and overburdened self.

Mr. R is in his thirties, a single man who works in a bank and lives with his family. Because of Mr. R's definition of himself as lifeless and boring, his complaints about his feelings of emptiness, his fear of losing his cohesiveness and some hypochondriacal worries concerning his health, it can be thought that Mr. R has both an understimulated and a fragmenting self. In the first six months of his psychotherapy process, an idealizing transference was prominent. Mr. R perceived his therapist as a powerful and talented person and even a saviour. In the countertransference, "a saviour father imago" was enacted. It seems that Mr. R's childhood memories, which were related to his mother and father, are repeated in the transference-countertransference relationship.

Key Words: Self-psychology, narcissistic personality disorder, psychoanalytic therapy

¹Uzm., Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri AD., İstanbul.

GRŞ

“Kendilik Psikolojisi” Kohut’un öncülüğünde gelişen çağdaş psikanalitik kuramlardan biridir. Kohut (1971), kuramı ilk ortaya koyduğunda kendiliği (self), benlik (ego) içinde yer alan bir kendilik tasarımı (self-representation)-kişinin kendini algılayış biçimi ve kendisiyle ilgili imgeler bütünü-şeklinde düşünmüştür. İkinci kuramında ise kendilik, bir üst örgütlenme, “kişiliğin çekirdeği, algıların ve girişimlerin merkezi” şeklinde nitelendirilir ve tüm psikopatoloji alanına açıklama getirmeyi hedefler (Kohut 1977). Kendilik nesneleri (self objects), kendiliğin bir parçası, bir uzantısı olarak algılanan nesnelerdir. Kendilik nesneleri; anne-baba, daha geniş anlamıyla da çocuğun yaşamında önem taşıyan, çevresinde bulunan kişilerdir (Türkçapar 1995). Çocuğun kaygısının yatıştırılması, benliğinin varlığından ve işleyişinden aldığı hazzı onunla paylaşıp ona yansıtarak sürekliliğinin sağlanması, kendine güvenin ayakta tutulması gibi işlevler kendilik nesnesi işlevleridir (Tura 1996, Ardalı ve Erten 1999, Çuhadaroglu 2001). Kohut (1971), narsisistik kişilik bozukluklarında görülen temel kendilik nesnesi aktarımlarını [ölküleleştirme aktarımı (idealizing transference) ve ayna aktarımı (mirror transference)] inceleyerek, iki kutuplu kendilik kuramını ortaya koyar: 1) Büyüklenmeci kendilik (grandiose self), çocuğun büyüklenmeciliğini ve teşhirciliğini içerir. Çocuk, sergilediği etkinlikler karşısında anne ve babasından onay görmeyi, beğenilmeyi ve takdir edilmeyi bekler. 2) Ölküleleştirilmiş ana-baba imagosu (idealized parental imago): Çocuk, ölküleştirdiği güçlü anne-babasına güvenir, hayran olur ve yakınlık duyar. Güçlü, kusursuz olarak algıladığı nesnenin bir parçası olarak, kendisini güçlü ve güvenli hissederek. Ana-babanın yaşa uygun aynalama cevapları sayesinde büyüklenmeci kendilik dönüşmeye başlar ve kendiliğin kutuplarından biri oluşur: İhtiraslar (ambitions). Bu kutbun işlevleri belli amaçlara sahip olma, bedensel ve zihinsel etkinliklerden zevk alma, kendine saygıyı ayarlayabilme kapasitesidir. Çocuğun ölküleleştirilmiş tüm güçlü kendilik nesnesi gereksinimi örseleyici deneyimlerle (ana-babanın hastalanması ya da ölmesi gibi) kesintiye uğramazsa, ölküleleştirilmiş ana-baba işlevleri içselleştirilir ve ikinci kutup oluşur: Ölküler (Ideals). Bu kutbun işlevleri arasında ise ölkü ve değerlere sahip olma ve bunların gerçekleşmesine çalışma, dürtüleri kontrol

edebilme ve gerilim durumlarında kişinin kendisini yatıştırabilmesi yer alır. Kohut daha sonra 1984’te bu iki kutup arasına yetenek ve becerileri de ekleyecektir. Yetenek ve becerilerin başarılı bir şekilde kullanımı bütünlük hissi yaratır. Kendilik, bütün ve tam olarak yaşanır (Ornstein 1981, Gökler 1991, Türkçapar 1995, Tangör ve Dilsiz 1996). Acaba kendilik nesnelerinin, henüz gelişmekte olan kendiliğe eşduyumsal bir şekilde yanıt vermeleri yetersiz kaldığında, ne gibi patolojik sendromlar ortaya çıkmaktadır? Bu yazıda bu sorunun yanıtlanması hedeflenmiştir. Öncelikle kendilik bozukluklarının sınıflandırılması ve psikopatolojisi gözden geçirilecek, daha sonra ise bir olgunun kendilik patolojisi sendromları içindeki yeri, kişilik yapısı ve terapi sürecindeki aktarım-karşı aktarım dinamikleri tartışılacaktır.

Kendilik Bozuklukları

Kohut (1977) kendilik bozukluklarını beş psikopatoloji boyutunda inceler: Psikozlar, sınır durumlar, şizoid ve paranoid kişilikler, narsisistik davranış bozukluğu ve narsisistik kişilik bozukluğu. Kohut’a göre gerek narsisistik davranış bozukluğunda, gerekse narsisistik kişilik bozukluğunda kendilikte zayıflama söz konusudur. Ancak narsisistik kişilik bozukluğunda kendilik bozukluğu daha ağır düzeydedir. Narsisistik davranış bozukluğu olan bireylerde cinsel sapkınlık (perversion), madde bağımlılığı ve suça yönelik davranışlar şeklinde belirtiler görülebilmektedir, narsisistik kişilik bozukluğunda hipokondriyazis, depresyon, kırıncı tutumlar karşısında aşırı duyarlılık ve heves kaybı öne çıkan belirtilerdir. Tolpin ve Kohut’a (1979) göre psikozlar, sınır durumlar, şizoid ve paranoid kişilikler analiz edilemezler. Çünkü, bu hastalarda çocuksu çekirdek kendilik onarılmaz bir şekilde zedelenmiştir. Gerek narsisistik kişilik bozukluğu, gerekse narsisistik davranış bozukluğu olan hastalar ise kendilik nesnesi aktarımı geliştirebildiklerinden analiz edilebilirler.

Kendilik Bozukluklarında Psikopatoloji

Kendilik nesnelerinin tutumlarındaki farklılıklara dayanarak, kendilik patolojisi sendromları yeterince uyarılmamış kendilik (understimulated self), parçalanmış kendilik (fragmenting self), aşırı uyarılmış kendilik (overstimulated self) ve aşırı yüklenmiş kendilik (overburdened self) olmak üzere dört grupta sınıflandırmıştır. Tanımlanan

kendilik patolojisi sendromlarında, farklı tiplere ait deneyimler karışım halinde bulunabildiği gibi, bir kişi farklı zamanlarda, farklı patolojik durumları yaşayabilmektedir (Kohut ve Wolf 1986). Yeterince uyarılmamış kendiliği olan bireylerin, çocukluklarında kendilik nesnelerinin uyarıcı cevapları eksik kalmıştır. Bu kişilerde canlılık eksiktir. Kendilerini sıkıcı ve duygusuz olarak görürler ve başkaları tarafından da aynı şekilde algılanırlar. Çocuklukta başını vurma, daha geç çocuklukta zorlantılı (compulsive) masturbasyon ve ergenlik döneminde haddinden fazla cesaret gerektiren etkinliklere yönelme şeklinde belirtilere rastlanabilir. Erişkinlikte ise cinsel alanda, rastgele cinsel etkinlikler ve çeşitli sapkınlıklar; cinsel olmayan alanda ise kumar oynama, alkol/madde kullanımının eşlik ettiği uyarılma ve aşırı sosyallikle karakterize bir yaşam biçimi görülebilir. Analist bu etkinliklerin savunucu cephesine ulaşabilirse “boşluk depresyonu” ile karşılaşacaktır. Kohut (1977) kendilikte yaşanan yoksunluğu, “boşluk depresyonu” olarak nitelendirir. Morrison’a (1986) göre de, kendilik nesnelerinin yanıtlarındaki yetersizliğe bağlı olarak, ihtirasların, hedeflerin ve ülkülerin gelişemediği durumlarda boşluk depresyonu yaşanmaktadır. Klinik olarak boşluk depresyonu, kişinin kendisini boşluk, yoksunluk ve ümitsizlik içinde algıladığı bir durumdur. Bu bakımdan, yapısal bir çatışmaya bağlı olan suçluluk depresyonundan ayrılır (Tolpin ve Kohut 1979). Parçalanmış kendilikte, çocuklukta kendilik nesnelerinin, gelişmekte olan kendiliği bütünleştirmeye yönelik yanıtları eksik kalmıştır. Hafif derecede ve kısa süreli kırılma-parçalanma durumları hemen herkeste olabilir. Oysa narsisistik kişilik bozukluğu olan hastalar, hafif derecedeki hayal kırıklıklarına bile ciddi düzeyde belirtiler gösterme eğilimindedirler. Kohut ve Wolf’a (1986) göre, eğer bir kişinin kendiliği büyükmecî-teşhirci kutupta aşırı uyarılma ile karşılaştıysa, başarısının sağlayacağı sağlıklı hevesi ve coşkuyu yaşayamayacaktır. Eğer ülküler kutbu aşırı bir şekilde uyarıldıysa, dış bir figürle yoğun bir şekilde kaynaşma (merger) gereksinimi -kişinin, kendisini ülküleştirdiği birinin kendiliğinin (örneğin babanın) bir parçası olarak yaşantılaması (Tolpin ve Kohut 1979)- kendiliğin dengesini tehdit edecektir. Ülküleleştirilmiş kendilik nesnesiyle temas tehlikeli ve kaçınılması gereken bir durum olarak yaşandığı sürece, sağlıklı heves duyma yetisi kaybedilecektir. Aşırı yüklenmiş

kendilikte ise, yoğun kaygı karşısında bireyi örselemekten koruyacak olan kendiliği yatıştırıcı kapasite yeterince gelişmemiştir. Yatıştırıcı kendilik nesnelerinin olmadığı bir dünya düşmanca ve tehlikeli bir dünyadır.

OLGU

Otuzlu yaşlarının başında olan Bay R, bekar, üniversite mezunu bir gençti. Annesi, babası ve erkek kardeşiyle birlikte kalıyor, bir bankada çalışıyor ve doktora eğitimine devam ediyordu. Psikoterapi için başvurmasının nedeni, bir önceki terapisinin sonlandırılmasının ardından yoğun bir boşluk ve anlamsızlık duygusunun içine sürüklenmesiydi. Kendisini cansız, duygusuz, ölü bir varlık olarak tanımlıyordu. Bir dönem yaşamında en önemli kişi olarak gördüğü terapisti (bir kadındı), şimdi çok yoğun öfke ve kin duyduğu biri haline gelmişti. Bay R, ruhsal yapısında bir eksiklik olduğunun farkındaydı, yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan mücadeleyi yürütemediğini düşünüyordu. Ona göre “hayat kemiğe dayanmıştı!”. İçinde hissettiği derin boşluk, aslında çocukluğundan beri algıladığı bir durumdu. Boşluğun yarattığı kaygıdan kurtulabilmek için, zamanını işinde çok çalışarak ve doktora eğitimine devam ederek geçiriyordu. Kaygısını artırdığı için tatil dönemlerinden nefret ediyordu. İnsanlarla ilişki içinde değildi, hiç yakın arkadaşı yoktu, kendisini toplumdan yalıtırmıştı. Zaman zaman depersonalizasyon belirtilerinden yakınıyordu. Örneğin kendisini uzaydan gelen bir yabancı gibi görüyor, el ve ayaklarını kendisine ait değıllermiş, parçalanıyorlarmış gibi algılıyordu. Ölmeyi değil, fakat hiç var olmamış olmayı arzuluyordu. Yineleyen bir şekilde aynı şeyi yapmak dışında, yaşamdan bir beklentisi yoktu; devamlı yattığı yatakta sallanmak, kafasını tekrar tekrar yastığa vurmaya ya da bir hareketini kaydedilmişçesine düşlemekten huzur duyuyordu.

R, annesini acımasız, zalim ve terk eden kadın olarak görüyordu. Babasını bir yandan ülküleleştiriyor, bir kurtarıcı olarak görüyorken, bir yandan da kaba, saygısız, kibirli ve başkalarının haklarını gasp eden bir konumda algılıyordu. Babası işi nedeniyle zamanının çoğunu aileden uzakta, farklı illerde geçiriyordu. R onunla yakın bir ilişki içinde olamıyor, özlem duyuyordu. Annesi, R doğduktan sonra çalışmaya devam etmiş, hafta içinde onu kendi annesine bırakmış, sadece hafta sonla-

rında bakımını üstlenmişti. Anneanesi ve dedesiyle kaldığı dönemlerde (6 yaşına kadar) mutsuz olduğunu hatırlıyordu. Anneanesini otoriter, baskıcı bir yapıda; dedesini ise sessiz, sakin, düzenli ve tertipli biri olarak algılıyordu. Fakat ikisinin de kendisiyle ilgilenmediklerini, oynamadıklarını; kendisini yalnız hissettiğini, sessiz, içe kapanık bir çocuk olduğunu anımsıyordu. Bu dönemlere ait anıları şu şekildeydi: Bir gün annesi R'yi anneanesine bırakmış, R, annesinin arkasından gitmeye çalışırken yere düşmüş, fakat annesi fark etmemişti. Başka bir gün ise, içinde su bulunan bir kuyuya düşmüş, babası koşup kurtarmıştı. R altı yaşındayken erkek kardeşi doğmuş, annesi onun bakımını sağlayabilmek için işini bırakmıştı. R de, anneanesi ve dedesinden ayrılarak, annesi, babası ve erkek kardeşiyle beraber kalmaya başlamıştı. Fakat bu kez, annesinin bütün ilgi ve şefkati R'nin kardeşine yönelmişti. R ailesinin yanında kendisini bir yabancı gibi algılamaya başlamıştı. İlkokul döneminde kendisini sürekli ders çalışmaya vermiş, başarılı olmuştu. Ancak yalnız ve mutsuz bir çocuktü. On üç yaşına geldiğinde ailesi başka bir ile taşınmış, R ortaokula başlamıştı. Bay R ergenlik döneminde sevgi ve saygıyla bağlandığı, hayranlık duyduğu bir erkekle tanışmış, onu bir lider olarak benimsemiş ve onun aracılığıyla dinsel bir cemaatle ilişki kurmuştu. O dönemlerde uzun düşüncelere dalıyor, Tanrı'ya şükrediyor ve alçakgönüllü bir edayla, onun deyişiyile "huşu duygusuyla", tatmin oluyordu. Yaşamının en önemli kesiti olduğuna inandığı bu döneme ilişkin gördüğü bir rüya şu şekildedir: Kendisini, bağlandığı liderin kullandığı bir helikopterin içinde görür. Sonra değişik araçlara binerler ve her seferinde aracı kullanan aynı liderdir. Rüyanın sonunda, kendisini ve liderini, farklı hayvanlara binmiş ve farklı istikametlere gider durumda bulmuştur. Rüyanın ardından liderinden gerçekten ayrılacağına kanaat getirir ve derin bir üzüntüye sürüklenir.

Rüyanın, Bay R'nin ölküleştirilen bir figürle kaynaşma gereksinimlerini ve ondan ayrılıp kopmasıyla ilgili yoğun korkuları ilettiği düşünülebilir. Bay R bir nesneyle kaynaşma gereksinimleri içinde olmasına karşın kaçınma davranışı belirgindi. Gerek dinsel bir cemaatle ilişkisinin sürdüğü dönemde, gerekse başka topluluklar içinde olduğu anlarda yalnızlık duygusu belirgindi ve arkadaşlarıyla derinlikli, yakın bir ilişki kuramıyordu. Zaman zaman yoğun bir sıkıntı duyuyor, ka-

sınma, baş dönmesi ve titreme gibi belirtiler gösteriyordu. Bay R'nin dinsel bir cemaatin içindeyken bulunduğunu sandığı cennet uzun sürmemişti. Lider olarak gördüğü, bağlandığı erkeğin egemenliği altına girmeye başladığını, onu bir "efendi", kendisini ise bir "köle" gibi gördüğünü algılamaya başlamıştı. Bu arada "Tanrı" ile ilgili şüpheler de belirmeye başlamıştı: "Ya yoksa?" Peygamberin kimi hadislerini de eleştirerek, hem cemaatle ilişkisini koparmış, hem de "Tanrı"sıyla çatışma içine girmişti. Buna karşın, bu kopuştan sonra bile hala o dönemi özlüyordu ve erişkin yaşamında bir "mistisizm açlığı" içinde olduğunu ifade ediyordu.

Bay R, erişkin yaşamında da insanlarla dostça ilişkiler kurmak istemesine rağmen, gelişen her fırsatta kaçınıyor, iletişimin gerekmediği bir mesleğinin olmasını istiyor, örneğin, uzun süreler boyunca denizcilik yaparak açık denizlerde olmayı arzuluyordu. İşinde çok çalışıyor görünmesine rağmen verimli olamıyor, bu nedenle sık sık amirleri tarafından eleştiriliyordu. Karşı cinsle olan ilişkilerinde sıkılgan, çekingen bir tutum içindeydi. Cinselliğe yönelik bir ilgisi yoktu. Kendisinden on yaş büyük, evli bir kadının yakınlaşma çabalarıyla ilk kez cinsel ilişkide bulunmayı denemiş, ancak ilişki gerçekleşmemişti. Bu olaydan sonra başka bir kadınla cinsel ilişkide bulunmayı, hatta flört etmeyi denememiş.

Psikoterapi S recı

Bay R'nin görüşmelerde ciddi, saygılı, uyumlu bir tutumu vardı. Çekingen, kırılğan biri olduğu izlenimi ediniliyordu. Görüşmelere zamanında geliyor, aksatmıyordu. Kendisini cansız hissetmesi ve espri yapamamaktan yakınması, süregen bir boşluk duygusu içinde olması, yaptığı işten zevk alamaması ve girişim eksikliği, kendine yönelik güveninde azalma, cinselliğe ilgi duymama, derinlikli ilişkiler kurup sürdürememe, bedensel ve zihinsel sağlığıyla ilgili hipokondriyak uğraşlar içine girme gibi belirtileri nedeniyle, olguda klinik olarak Kohut'un (1971) öne sürdüğü anlamda narsisistik kişilik bozukluğunun bulunduğu düşünüldü. Haftada bir kez (50 dakikalık seanslar şeklinde) olmak üzere psikanalitik psikoterapi planlandı. Aşağıda aktarılacak olan psikoterapi süreci altı aylık bir dönemin özeti şeklindedir ve hastanın psikoterapisi devam etmektedir. Olgunun psikoterapi sürecinin ilk ayların-

da, terapisini sonlandırdığı için ilk terapistine yönelik öfkesi belirgindi. Terk edilme, reddedilme temaları üzerinde duruyordu. Bir süre sonra öfkesi azaldı, bir güven arayışı içine girdiği gözlemlendi. Önceki terapi deneyiminde, “terapistinin kendisini bırakmasının, terk etmesinin yarattığı hayal kırıklığını, bu kez, terapistinden güç alarak giderebileceğine” inanıyor, terapistini bir kurtarıcı olarak görüyordu. Olgunun duygularında kısmi bir canlanma dikkat çekiciydi. Ancak tatil nedeniyle terapiye iki hafta ara verilmesinin ardından boşluk duygusunun belirginleştiği, daha depresif olduğu gözlemlendi. Kendisini yaptığı işe verememiş, verimli olamamıştı.

TARTIŞMA

Çocukluğunda Bay R’nin annesi terk eden, yeterli ilgi, sevgi ve şefkati veremeyen bir figür konumundadır. Bay R çocukluğu döneminde gerek annesiyle hafta sonunda birlikte olduğu zamanlarda, gerekse hafta içinde anneannesiyle bir arada olduğu anlarda coşku dolu, canlı dönemler anımsamamaktadır. Babasının uzak bir figür olması da bir erkek kendilik nesnesi olan babayla yakınlığın oluşmadığı bir atmosfer yaratmıştır. Kendilik nesnelerinin uyarıcı cevaplarının eksik kalmasına bağlı olarak Bay R’nin kendiliğinin cansız, ölü bir varlık olarak kaldığını, yaşamına yayılan “boşluk depresyonu”nun egemen olduğunu düşünebiliriz. Ayrıca, reddedilme karşısında aşırı duyarlı davranması, bütünlüğünü kaybetmiş hissetmesi ve yoğun düzeyde öfkeyle tepki vermesi de, çocukluğunda gelişmekte olan kendiliğinin bütünleştirilmesine yönelik yanıtların eksik kaldığını düşündürmektedir. Bay R içinde bulunduğu “boşluk depresyonu”nu savuşturabilmek için aşırı düzeyde çalışmaya yöneliyor, kendisini canlı hissedebilmek için -Kohut’un erişkin hastalar için öne sürdüğünün aksine- çocuklarda görülebilecek (devamlı yattığı yatakta sallanmak, başını tekrar tekrar yastığa vurmak gibi) davranışlar sergiliyordu.

Bay R’nin ergenlik döneminde dinsel bir cemaatle bağlantı içinde olan bir erkeği ülküleştirildiğini görüyoruz. Bay R’nin bu dönemi, Kohut’un “Bay Z’nin İki Analizi” (1979) adlı eserinde belirttiği olgunun erinlik (puberty) döneminde ülküleştirdiği rehber danışmanla ilişkisini andırmaktadır. Bay Z, onu (rehber danışmanı) doğa sevgisi aşılayan bir tür ruhani lider gibi gör-

müştür. Kohut, ilk analizde bu ilişkiyi, derin düzeylerde ülküleştirilmiş anne ile ödipus öncesi mutluluğun tekrar etkinleşmesi olarak görmüştür. Oysa ikinci analizde bu varsayımdan uzaklaşarak güçlü, baba gibi bir erkek figürün özlemine karşılık geldiği sonucuna varır. Zira ikinci analizde Bay Z, daima sahip olduğunu düşündüğü tek arkaik kendiliği (kendilik nesnesi anne ile bağlantılı olan) hafifleterek, yerine daha önce bilmediği, yeni kristalleşmeye başlayan, kendilik nesnesi baba ile bağlantılı, bağımsız bir çekirdek kendiliği etkinleştirme yoluna gitmiştir. Tekrar Bay R olgusuna geri dönersek, burada ülküleştirilen bir erkek kendilik nesnesiyle ilişki aracılığıyla erkeksi, girişken bağımsız bir kendiliğin kurulmaya çalışıldığını (“Bay Z” örneğine benzer şekilde), fakat başarısızlıkla sonuçlandığını düşünebiliriz. Ülküleştirilen figürle ilişkinin sonlanması (“nesne kaybı”) örseleyici bir etki yaratmış, “dönüştürücü içselleştirme” (transmuting internalization) libidonun dış nesnelerden çekilip içselleştirilen süreçlere yatırılması, bu sayede içsel yapıların oluşması süreci gerçekleştirmemiştir (Tura 2000). Kohut (1986), kendiliğin gelişiminde örseleyici olmayan, yerinde ve yeterli düzeyde (optimal) yaşanan engellenmelerin önemine işaret eder. Dolayısıyla Bay R olgusunda psikolojik yapı oluşumunun tamamlanmadığı dikkati çekmektedir. Çocukluğunda, Bay R’nin annesiyle (ve anneannesiyle) ilişkisinde aynalanma gereksinimlerinin karşılanmadığı, büyülenmeci-teşhirci kutbun gelişemediği düşünülebilir. Kendilikte yaşanan eksiklik, ülküleştirilmiş ana-baba imagosu kutbunun gelişimi yoluyla (çocukluk döneminde babanın, ergenlik döneminde dinsel bir cemaatin liderinin ülküleştirilmesi) telafi edilmeye çalışılmıştır.

Şimdiye kadar belirginleşen verilerin ışığı altında, Bay R’nin narsisistik kişilik yapısının ülküsel nesne açlığı (“ideal hungry”) içinde olan bir kişilik tipine uyduğu düşünülebilir. Kohut ve Wolf’a (1986) göre bu kişiler, prestij, güç, güzellik, zekâ ya da ahlaki önemleri bakımından hayran olacakları kişileri ararlar. Kendilerini, arayıp buldukları kendilik nesneleriyle ilişki içinde oldukları sürece değerli hissederler. Bazı durumlarda bu tür ilişkiler uzun sürer ve gerçekten her iki bireyin de dahil oldukları bir süreçtir. Fakat bir çok olguda, içsel boşluk duygusu bir tür anlamlarla doldurulamaz. Ülküsel nesne açlığı içindeki kişilikler yapısal eksikliklerinin farkındadırlar; bu

farkındalığın sonucunda, kendi Tanrı'larında gerçekçi eksiklikler ararlar (ve kaçınılmaz olarak bulurlar). Böylece yeni büyük figürün hayal kırıklığına uğratmayacağını ümit ederek, ülküleştirebilir kendilik nesneleri arama süreci devam eder. Bay R'nin gerek iş ortamında, gerekse arkadaş ilişkilerinde temastan kaçınması belirgindi. Kohut ve Wolf'a (1986) göre narsisistik kişiliklerin sosyal temastan kaçınmaları ve yalıtılmaları ötekilerle ilgilenmemelerinden değil, tam tersine, ötekilere çok yoğun ihtiyaç duymalarından kaynaklanmaktadır. Başkalarına olan yoğun gereksinim, reddedilmeye karşı aşırı duyarlı olmalarına yol açar, fakat daha derin ve bilinçdışı düzeylerde, mevcut çekirdek kendiliklerinde, özlemini çektikleri çevre tarafından yutulacağı ve yıkıma uğratılacağı korkusu vardır.

Bay R'nin tedavisinde "ülküleştirici aktarım"ın (Kohut 1971) etkinleştiği dikkati çekmektedir. Bay R zaman zaman büyükmecili düşlemlerinden de söz ediyordu. Örneğin kendisini bazı tarihi kişiliklerle (bir Osmanlı padişahının oğlu ya da peygamberin çevresindeki kişilerden biri) özdeşleştiriyordu. Bu kişilerin ortak özellikleri soylu, fakat yalnız; acı çeken, haksızlığa uğramış kişiler olmalarıydı. Ancak Bay R açık bir kibir ve büyükmecili içine girmiyordu. Etkinleşen ülküleleştirici aktarım doğrultusunda terapist güçlü, yetenekli ve kurtarıcı olarak algılanmaktadır. Karşı aktarımda ise, çocuğunun beklentisini anlamadan onu terk eden anne (önceki terapisti) karşısında; ona yardım etmek isteyen, öfkesini yatıştırabilen, yalnızlık ve çaresizliğini gidermeye çalışan "kurtarıcı baba" imgesi etkinleşmiştir. Bu dinamikler, olgunun çocukluğunda anne ve babasıyla yaşadığı anıların (annesinin uzaklaşmasının ardından Bay R'nin düşmesi, fakat annesinin onu fark etmemesi ve annesi tarafından reddedildiğini hissetmesi, başka bir gün ise, kuyuya düştüğü bir sırada babası tarafından kurtarılması) tedavi ortamında, aktarım-karşı aktarım süreçlerinde tekrarlandığını düşündürmektedir. Kohut (1971) narsisistik kişilik bozukluğu olan olgularda, önce ülküleştirmenin ve büyükmeciliğin arkaik biçimlerine gerilemenin olduğunu (bu dönemde kendilik birleşmiş konumunu sürdürür), daha sonra ise otoerotizm dönemine doğru

gerilemenin derinleştiğini vurgular (bu dönemde, kendilik parçalanmıştır). Bay R'nin zaman zaman sergilediği bazı belirtiler de narsisistik aktarım dengesinde bozulmanın, gerilemenin olduğu dönemleri düşündürmektedir. Örneğin terapistin ülküleştirildiği bir dönemde canlılık hissederken, ayrılık yaşadığı bir anda yeniden cansızlaşmakta, boşluk duygusu belirginleşmekte, işindeki verimi azalmaktadır. Ülküleştirdiği diğer kişilerden eşduyumlu yanıt alamadığı koşullarda (önceki terapisti ile yaşadığı gibi), Bay R'nin "mistisizm açlığı" devam etmektedir. Bu durumda ergenlik döneminde Tanrı'yla kurduğunu düşündüğü özel ilişki anına çekilmekte, esrime (vecd) haline özlense duymaktadır. Bu durumda Bay R'nin "ülküleştirmenin arkaik biçimlerine (esrime, trans benzeri dini duygular; hipomanik kamçılanma)" (Kohut 1971) gerilediği düşünülebilir. Bazı dönemlerde ise Bay R bedensel (baş dönmesi, kaşınma ve titreme gibi belirtileri gelişmekte olan ağır bir fiziksel hastalıkla ilişkilendirdiği anlar) ve zihinsel (el ve ayakları kendine ait değillermiş gibi, parçalanıyorlarmış gibi algıladığı anlar) sağlığına ilişkin kuşuklara kapılıyor, kendini uyarıma yönelik etkinliklere (yattığı yatakta sallanmak, başını tekrar tekrar yastığa vurmak şeklinde) başvuruyordu. Bay R'nin yaşadığı bu dönemler ise "otoerotizm (kendiliğin parçalanması)" düzeyine doğru daha ağır bir gerileme içine girdiğini akla getirmektedir.

Sonuç olarak, olgunun terapisinin bu döneminde kendilik nesnesi işlevi görülerek terapistin ülküleştirilmesine olanak tanınmış, ülküleleştirici aktarımın erken bir şekilde yorumlanmasından kaçınılmıştır. Ancak süreç içinde aktarımda kaçınılmaz olarak gelişen kırılma-bozulma noktalarına (tatil nedeniyle ara verilmesinin ardından olgunun depresif olması, umutsuzluğa kapılması ve iş veriminin azalması gibi) odaklaşılarak yaşanan örselenme aydınlatılmış, narsisistik aktarımın tekrar kurulması ve dengenin korunması sağlanmıştır. Böylece, yerinde ve yeterli yaşanan bu engellenme sayesinde bir miktar narsisistik libidonun ülküleleştirilen terapistten çekilerek olgunun ruhsal yapısına yatırılması, eksik olan içsel yapıya kazandırılması hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Ardalı C, Erten Y (1999) Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere, İstanbul. Alfa Yayınları, s. 117-151.
- Çuhadaroğlu F (2001) Kendilik patolojisi belirtisi olarak kimlik kargaşası. Turk Psikiyatri Derg, 12: 309-314.
- Gökler B (1991) Çocuklarda kendilik gelişimi ve patolojileri: Bir derleme ve klinik örnekler. Turk Psikiyatri Derg, 2: 13-19.
- Kohut H (1986) Forms and transformations of narcissism. Essential Pappers on Narcissism, 1. baskı, AP Morrison (Ed), New York. New York University Press, s. 61-87.
- Kohut H (1971) Kendiliğin Çözümlemesi (Çev. C Atbaşoğlu, B Büyükkal, C İşcan). Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s.88-100.
- Kohut H (1977) Kendiliğin Yeniden Yapılanması. (Çev. O Cebeci). Metis Yayınları, İstanbul, 1998; s. 155-157.
- Kohut H (1979) The two analyses of Mr Z. Int J Psychoanal, 60: 3-27.
- Kohut H, (1984) How Does Analysis Cure?. The University of Chicago Press, London.
- Kohut H, Wolf ES (1986) The disorders of the self and their treatment: An outline. Essential Papers on Narcissism, 1. Baskı, AP Morrison (Ed), New York. New York University Press, s. 175-196.
- Morrison AP (1986) Shame, ideal self and narcissism. Essential Papers on Narcissism, 1. Baskı, AP Morrison (Ed), New York. New York University Press, s. 348-371.
- Ornstein A (1981) Self-Pathology in Childhood: developmental and clinical considerations. Psychiatr Clin North Am, 4: 435-453.
- Tangör A, Dilsiz A (1996) Kohut ve kendilik psikolojisi. Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1: 367-394.
- Tolpin M, Kohut H (1979) The disorders of the self: The psychopathology of the first years of Life. The Course of Life, S Greenspan, G Pollock (Eds), Washington, DC. US Government Printing Office, s. 229-253.
- Tura SM (1996) Narsissizm sorunsalında Kohut ve Lacan. Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1: 437-455.
- Tura SM (2000) Günümüzde Psikoterapi, İstanbul. Metis Yayınları, s. 242-295.
- Türkçapar MH (1995) Kendilik psikolojisi ve temel kavramları. Turk Psikiyatri Derg, 6: 125-131.